

Suomen Lähetysseuran teologinen symposiumi 19.1.2018

Martti Eirola:

Lähetystyöntekijät poliittisena vaikuttajana

- Kiitos **kutsusta** tähän symposiumiin. Lähetystyöntekijän rooli on minusta tosi hyvä ja ajankohtainen teema keskustella, ja itsellenikin läheinen.
- Itse olen sananmukaisesti **kasvanut** Felmin lähetysperheeseen. Omat vanhempani olivat lähetystyöntekijöitä, ja vaimoni myös.
- **Lähetyslapsena** asuin kymmenen vuotta Namibiassa Ambomaalla 1958 – 1968. Ja **aikuisena** 1990-luvun lopulla olin siellä itsekin kolme ja puoli vuotta Felmin palveluksessa ELCIN-kirkon tehtävässä.
- **Tutkimustyötä** Pohjois-Namibian poliittisesta historiasta tein päätoimisesti 1980-luvulla. **Väitöskirjassani** tutkin myös suomalaisten lähetystyöntekijöiden, erityisesti kentän esimiehen Martti Rautasen poliittista vaikuttamista.
- Lähetysaarnajien poikkeuksellisen rikas **arkistoaineisto** ja **kirjallinen tuotanto** ovat olleet minulla yksi päälähteistä. Väitöskirja päättyy vuoteen 1910. Niinpä kun joskus jään **eläkkeelle**, tiedän mistä jatkaa.
- Seurasin läheltä suomalaisia lähetejä myös Pohjois-Namibiassa **Kavangon** alueella, kun palvelin siellä YK-joukoissa Namibian itsenäistymisoperaatiossa. Ja sittemmin UM:n palveluksessa seurasin heitä muun muassa **Tansaniassa** ja viimeksi **Jerusalemmissä**.
- **UM:n työni** puolesta olen seurannut Felmin toimintaa varsinkin **kehitysyhteistyön** osalta.
- Eli pohjaan esitykseni tällaiseen **osallistuvaan havainnointiin**.

Aluksi muutama sana **vaikuttamisesta**.

- Mitä vaikuttamiseen tulee, hyvin paljon samoja kysymyksiä pohditaan koko ajan myös UM:ssa. Siinä mielessä diplomaateilla ja läheteillä on paljon yhteistä. Työn kohde ja puitteet toki ovat erilaiset.
- Lähetystyö ja lähetystyöntekijöiden **perustehtävä** jos mikä on vaikuttamista. Pyritään vaikuttamaan kanssaihmiin. Halutaan herättää ja tarjota heille mahdollisuus **muutokseen**. Ja jotta voidaan vaikuttaa muutokseen ihmisen **sisällä**, on väistämättä tarpeen huolehtia myös **ulkoisista edellytyksistä** muutosta varten.
- Niinpä lähes alusta saakka Suomen lähetystyön kohteena on ollut **koko ihminen**. Aivan alussa Ambomaalla kyllä kokeiltiin pelkkää saarnaamista, mutta se ei toiminut, monesta syystä. Sitten kun mukaan otettiin myös ihmisen **ulkoiset tarpeet**, työ alkoi edetä, joskin hitaasti. 13 vuotta meni, ennen kuin ensimmäiset kastettiin.

- Eli muutosta on tavoiteltu ei vain sisäisesti vaan myös ulkoisesti. Ei vain saarnaamalla ja kastamalla, vaan myös opettamalla ja terveydenhoidolla.

- Lähetystyö **on vaikuttanut** ympäröivän yhteiskuntaan ja kulttuuriin, ja muuttanut niitä. Ainakin Pohjois-Namibiassa ja käsittääkseni muuallakin **kehitysvaikutukset** ovat olleet pääasiassa positiivisia, ainakin **pitkällä** aikavälillä. Yhteiskunta ja sen rakenteet ovat kehittyneet.

- Ambomaalla kuulin tavan takaa, miten paikalliset **kiittivät** suomalaisia lähetystyöntekijöitä sanomalla, että ”te toitte meille sekä evankeliumin että kehityksen valon”.

- Nykyään Felm on **profiloitunut** niin lähetystyön kuin kehitysyhteistyönkin vahvana toimijana. Tämä kuva meillä on siitä UM:ssä.

- Minusta Felm voisi täydellä syyllä pitää **isompaakin** ääntä siitä, että se on paitsi Suomen vanhin ja kokenein **lähetysjärjestö** myös vanhin ja kokenein **kehitysyhteistyön** tekijä.

- Muistan lapsuudessa, miten Oniipassa lähetysaseman pihalla oli jäljellä vielä **puuvillapensaita**. Ne olivat jäänteitä suomalaisten lähetysaarnajien yrityksestä kasvattaa siellä puuvillaa vaatetuotantoa varten yli sata vuotta sitten. Siemenet saatiin Saksan siirtomaahallitukselta. Selvä kehityshanke siis, yritys edistää **talouskehitystä**. Se on tänä päivänä muotia kehityspolitiikassa.

- Joten ehkä tuokin hanke olisi saanut UM:n rahoitusta, jos UM olisi ollut silloin olemassa. UM täyttää sata vuotta tänä vuonna.

- Tuo puuvillahanke Ambomaalla ei menestynyt. Ehkä se ei tullut riittävän **lähelle** paikallista ihmistä, päinvastoin kuin opetus ja terveydenhoito, jotka ovat menestyneet paremmin? Ehkä puuvillan kasvatusta ei ollut lähetystyöntekijöiden **ydinosaamista**?

- Kuten tiedämme, erilaisia **kehitysyhteistyöhankkeita** Felmillä on ollut sen jälkeen paljon. Kiitos myös valtionavun.

- Mutta, painotetaanko Felmin ja lähetystyöntekijöiden työssä tänään lähetystyötä ja kehitysyhteistyötä **oikeassa** suhteessa – sitä varmaan pohditte tämänkin symposiumin ohjelmassa myöhemmin.

Omassa esityksessäni jätän nyt lähetystyöntekijöiden teologisen ja kehityksellisenkin roolin pohtimisen vähemmälle, ja teille jotka olette enempi sen alan **asiantuntijoita**, ja keskityn varsinaiseen poliittiseen vaikuttamiseen.

- On luonnollista, että lähetystyöntekijöiden poliittinen vaikuttaminen korostuu asemamaassa erityisesti **konfliktien** ja **kriisien** yhteydessä.

- Esimerkitapauksena minulla on erityisesti Pohjois-Namibia, jonka siis tunnen parhaiten. Toisaalla juuri siellä on tehty lähetystyötä pisimpään, joten **evidenssiä** on.

- Mutta uskon, että samankaltaisia kokemuksia on, ja samat johtopäätökset pätevät pitkälle myös **muilla lähetyskentillä**.

Mitä sitten on poliittinen vaikuttaminen?

- Viime vuosina Felm on alkanut yhä enempi profiloitua **rauhavälityksessä**. Se jos mikä on poliittista vaikuttamista. Ainakin **järjestötasolla**, jos vaikka itse lähetystyöntekijöitä ei ole siinä niin paljon mukana kentätasolla.
- Mutta ei rauhavälitys suinkaan ole mikään **uusi** asia Felmin lähetystyössä: Itse asiassa, ensimmäinen suomalainen **rauhavälittäjä** Namibiassa oli **Martti Rautanen**, jo paljon ennen toista suurta Marttia.
- Martti Rautanen toimi Ambomaan lähetyskentän esimiehenä Saksan siirtomaa-aikana ja oli paljolti juuri hänen poliittisen vaikuttamisensa ansiota, että siirtomaavalta **ei valloittanut** Ambomaata, kuten Saksan Lounais-Afrikan etelä- ja keskiosia.
- Rautanen pyrki vaikuttamaan Ambomaan **hallitsijoihin**, jotta he eivät yhtyisi Namibian keskiosissa asuneen hereroväestön suureen **kansannousuun** Saksan siirtomaavaltaa vastaan 1904 – 1907.
- Rautasella oli tähän hyvät edellytykset, koska hän oli luonut siihen mennessä yli 30 vuoden aikana läheiset ja luottamukselliset suhteet hallitsijoihin. Hän oli noussut hallitsijoiden **neuvonantajaksi** ja vaikutti heihin myös **avustamalla** heitä erilaisilla käytännön palveluksilla.
- Toisaalta Rautanen pyrki **ehkäisemään** Saksan **siirtomaajoukkojen** tulon Ambomaalle. Siinä vaikuttamistyössä häntä auttoi paljon hänen ”saksalaisuutensa”. Hän kuului siirtomaan saksalaiseen **establishmenttiin** saksalaisen vaimonsa Friedan ja tämän taustayhteisön Reinin Lähetysseuran kautta.
- Menipä Rautasen **tytär Anna** naimisiinkin saksalaisen lähetysaarnaaja Tönjesin kanssa, joka myöhemmin siirtyi siirtomaahallituksen palvelukseen alkuasukaskomissaariksi.
- Toki osa Rautasen vaikuttamistyötä olivat myös hänen **palveluksensa siirtomaaviranomaisille** tiedonantajana, tulkkina, oppaana ja neuvonantajana.
- Martti Rautanen toimi siis kirjaimellisesti välimiehenä, **välittäjänä** Ambomaan hallitsijoiden ja siirtomaahallituksen välissä.
- Rauhavälityksen lisäksi **toinen tapa** poliittiseen vaikuttamiseen on ollut **äänien korottaminen** heikkojen, syrjittyjen ja sorrettujen puolesta, **advocacy-toiminta**.
- Siitä voidaan mainita esimerkkinä Felmin lähettien toiminta Namibian **vapautustaistelun ja itsenäistymisprosessin** aikana.
- Namibian vapautusliike **SWAPO** perustettiin 1957 ja se aloitti aseellisen toiminnan Etelä-Afrikan miehitystä vastaan 1966. Namibia itsenäistyi YK:n valvonnassa 1990.

- Vähitellen monet lähetit alkoivat **tukea** suoraan tai epäsuorasti SWAPO:n vapautustaistelua Namibian itsenäistymisen puolesta ja Etelä-Afrikan miehitystä ja rotusortoa vastaan.
- Isäni Arvo Eirola toimi Namibian kentän esimiehenä 1964-1968. Hän on kertonut, miten monesti pani käden **nyrkkiin** miehityksen ja apartheidin takia, mutta piti kuitenkin nyrkin **taskussa**, asemansa takia.
- Mutta oli myös **aktivisteja**. Eräät varhaisimpia heistä 1960-luvun jälkipuolella olivat kirjapainon johtaja Aarne Hartikainen ja isäni seuraaja lähetyskentän esimiehenä, Mikko Ihamäki.
- Ihamäki ja monet muut joutuivat myöhemmin maksamaan kalliin hinnan, kun Etelä-Afrikka eväsi heiltä viisumit.

- Yksi keskeinen tekijä poliittisessa vaikuttamisessa on **aikajänne**. Kuten nähtiin sekä Rautasen että Namibian itsenäisyystaistelun tapauksessa, poliittinen vaikuttaminen edellyttää riittävän pitkää **aikaa**, jotta syntyy riittävän vahva **luottamus** ja **suhdeverkosto, erityissuhde** jolle pohjata.
- Namibian itsenäistymisprosessissa 1970- ja 1980-luvuilla **Martti Ahtisaarta** auttoi suuresti suomalaisten ja namibialaisten välinen erityissuhde, jota lähettien ja namibialaisten välillä oli siihen mennessä rakennettu yli **sata vuotta**.
- Ja sama erityissuhde on pohjalla myös Suomen ja Namibian **valtioiden välillä** tänä päivänä. Mutta erityissuhdetta ei voi ymmärtää, jos ei tunne Felmin **lähetystyön historiaa** Namibiassa.
- Toivotaan, että erityissuhde pysyy elävänä myös **vastaisuudessa**. Kun **sukupolvet vaihtuvat** sekä Suomessa että Namibiassa, erityissuhdetta pitää vaalia ja sen eteen on tehtävä työtä, jotta se ei kuihdu.
- Olisiko tässä yksi lähetystyöntekijöiden poliittisen vaikuttamisen paikka, vaikka ei olekaan kyse mistään kriisistä tai konfliktista?
- Toinen keskeinen tekijä vaikuttamisessa on **asenne**. Lähetystyöhistorian valossa **luottamuksen** rakentaminen ja sitä kautta poliittinen vaikuttaminen on enempi kiinni lähetystyöntekijän asenteesta kuin esimerkiksi koulutuksesta.
- Edustan sitä ajattelua, että kentällä tarvitaan **järjen** lisäksi **sydäntä** kanssaihmissiä kohtaan, **sensitiivisyyttä** ja **ymmärrystä**. Vähälläkin pärjää, jotta luottamus syntyy.

Kun arvioidaan lähetystyöntekijän poliittista vaikuttamista, yksi keskeinen kysymys on: Kenen **puolella** lähetystyöntekijät olivat ja ovat, varsinkin kriisien ja konfliktien aikana?

- Vai voiko odottaa, että heidän on aina pysyttävä **puolueettomina**? Voiko sanoa, että politiikka ei heille kuulu? Mutta entä jos on kyse selvästä **sorrosta**, kuten Namibiassa Etelä-Afrikan miehityksen aikana?

- Yksi mahdollisuus on, että arvioidaan lähetystyöntekijän poliittista vaikuttamista **intressien** näkökulmasta: Esimerkiksi Rautasella oli selkeästi **strategisena** intressinään turvata **lähetystyön etu**. Tämän strategian mukaan määräytyi sitten kulloisessakin tilanteessa **taktiikka**, milloin Rautanen oli Ambomaan hallitsijoiden ja milloin Saksan siirtomaavallan ”puolella”.

- Kuten Rautasen aikana, edelleenkin yksi tärkeimpiä lähetystyön intressejä on se, että **esivalta hyväksyy** lähetystyöntekijän ja sallii hänen jatkaa työtään alueella.

- Rautasella se oli melkoista **tasapainoilua**. Häneltä vaadittiin diplomatian taitoja. Jos hän olisi **myötäillyt liikaa saksalaisia**, se olisi saattanut johtaa pahimmassa tapauksessa hänen **karkoittamiseensa** Ambomaalta.

- Lähetystyöntekijöillä oli Ambomaalla varsin vahvojakin **vastustajia**, jotka kyllä käyttivät tätä korttia saadakseen hallitsijat häätämään heidät maasta ja pysäyttääkseen lähetystyön.

- Tai jos Rautanen olisi **myötäillyt liikaa hallitsijoita**, hän olisi voinut joutua siirtomaaviranomaisten epäsuosioon. Evankelisluterilaisella Felmillä oli hänen aikanaan muun muassa **kilpailua katolisten** lähetyssaarnaajien kanssa Ambomaalla. **Siirtomaahallitus** päätti viime kädessä, mikä lähetysjärjestö sai toimia missäkin osassa siirtomaata.

- Rautasen aikana suomalaisille lähetystyöntekijöille **tärkeämpiä** olivat Ambomaan hallitsijat kuin Saksan siirtomaaviranomaiset. Jos **Ondongan** kuningas olisi häätänyt suomalaiset valtakunnastaan, jossa heidän kaikkien lähetyksensä olivat vuosisadan vaihteessa, epäilen olisiko Saksa tullut heidän avukseen esimerkiksi lähettämällä sinne **rankaisuretkikunnan**, kuten jos lähetit olisivat olleet saksalaisia. Ainakaan, jos häätö ei olisi ollut väkivaltainen.

- Siksi lähetystyöntekijät käyttivät ajoittain varsin **voimakkaitakin** keinoja vaikuttaakseen hallitsijaan. Joskus jopa tukemalla häntä **sisäpoliittisessa** valtataistelussa.

- Mutta ehkä vielä hallitsijankin **suosiota** tärkeämpää oli, että lähetystyöntekijä asettui **puolustamaan** koko **kansan**, Ambomaan **väestön intressiä**, jos se joutui uhatuksi.

- Lähetystyön edun ohella juuri **kansan kohtalo** oli toinen syy, miksi Rautanen halusi estää Saksan siirtomaavaltaa miehittämästä Ambomaata. **Sotilaiden tulo** olisi todennäköisesti johtanut Ambomaallakin kansannousuun ja **väestön tuhoon**, kuten siirtomaan muissa osissa.

- Rautanen mielestä siirtomaasotilaat myös elivät **siveetöntä** elämää, ja hän halusi suojella siltä seurakuntalaisiaan.

- Historian valossa ratkaiseva merkitys on sillä, että lähetystyöntekijällä on sen **yhteisön tuki**, jonka parissa hän tekee työtään.

- Ehkä vielä Rautasen aikaa selvemmin tämä näkyi **Namibian itsenäistymisprosessin** aikana. Lähetystyöntekijät asettuivat **kansan puolelle** ja tukivat sen vapautustaistelua. Vaikka se **lyhyellä aikavälillä** johti monen karkoitukseen maasta, **pitkällä aikavälillä**

valinta osoittautui oikeaksi. Kansa itsenäistyi ja on tänään **kiitollinen** suomalaisille, että he olivat tukeneet heitä.

- Ja tänä päivänäkin, koska lähetystyöntekijät toimivat **ruohonjuuritasolla**, voidaan ainakin olettaa, että **paikallisten tuki** merkitsee heille enemmän kuin **kansallisen hallituksen suosio**.

- Ja vaikka tulisi **konflikti**, uskon että lähetystyöntekijä **myötäilee** sitä väestöryhmää ja yhteisöä, jonka parissa työskentelee.

- En tunne esimerkiksi **Etiopian**, **Nepalin** tai **Thaimaan** tilannetta, mutta olisi mielenkiintoista tietää, miten Felmin lähetit niissä maissa ovat **asemoituneet**, kun on ollut poliittinen kriisi ja jopa vallankumous.

- Poliittinen vaikuttaminen riippuu tietenkin myös siitä, mikä **asema ja tehtävä** lähetystyöntekijällä on: Lähetyskentän **esimiehellä tai yhdyssihteerillä**, jotka ovat hoitaneet suhteita viranomaisiin, on perinteisesti ollut siinä suurempi rooli ja vastuu, kuin muilla läheteillä.

- Mutta kyllä myös **”tavallisella”** lähetystyöntekijällä voi hyvinkin olla suuri vaikutusvalta omassa yhteisössään. Näin oli varsinkin ennen esimerkiksi Ambomaalla, jossa lähetyksasemat olivat etäällä toisistaan ja yhteydet hitaita.

Toinen keskeinen kysymys lähetystyöntekijän poliittisessa vaikuttamisessa on **omistajuus**. Kuka **päätää** mitä lähetystyöntekijä tekee?

- **Koloniaaliseen** aikaan, kuten Martti Rautasen aikana, suuri rooli ja ratkaisovalta oli lähetystyöntekijällä **itsellään**.

- Yksittäiset lähetystyöntekijät päättivät varsin pitkälle omasta tekemisestään **oman lähetyksnäkönsä** mukaan. Lähiporras päätöksenteossa oli kentän **esimies ja lähettienkokoukset**. Felmin **johtokunta** oli kaukana kotimaassa ja yhteydet sinne hitaat, puhumattakaan Helsingin ymmärryksestä kentän tilanteita kohtaan.

- **Dekolonisaation** aikaan, siirtomaiden itsenäistyessä 1950-luvulta lähtien lähetystyöntekijöiden **rooli, asema ja asenteet** joutuivat kovalle **koetukselle**.

- Täytyy muistaa, että silloin maailmassa oli menossa **kylmä sota**. Se koettiin eri lailla **Suomessa**, joka puolueettomana oli konfliktien **ulkopuolella**, kuin kentällä esimerkiksi **Namibiassa**, jossa rintamalinja kulki maan **sisällä**.

- Lisäksi, kuten tiedämme, 1960-luvulla Suomen **yhteiskunta jakautui**. Oli konservatiiveja ja oli muutoksen hengessä kulkevia. Ja kylmää sotaa noudatellen oli oikeistoa **länteen** kallellaan, ja vasemmistoa **itään** päin. Ja oli **kolmannesta maailmasta** kiinnostuneita.

- Jakolinjat heijastuivat **myös lähettien keskuudessa**. Namibiassa jotkut eivät ymmärtäneet vapautustaistelua ja jopa vastustivat sitä. Toiset ymmärsivät ja tukivatkin, kuten edellä kerrottiin. Siinä oli eroa myös vanhojen ja nuorten lähettien välillä.

- On hyvä muistaa, että 1960-luvulla Namibiassa lähettikunta oli iso, jopa 120 lähettiä, plus lapset.
- Esimerkkinä asenteista muistan kerran, miten oma äitini Ambomaalla varsin voimaperäisesti kritisoi SWAPO:n ”terroristeja, kun kiinalaisetkin niitä aseistavat”.
- Tärkeä muutos Felmin ja lähettien suhtautumisessa vapautustaisteluun tapahtui sen jälkeen, kun johtokunnan puheenjohtaja **Mikko Juva** teki tarkastusmatkan Namibiaan 1961. On paljolti hänen ansiotaan, että Felm lopulta 1960-luvun puolivälissä asettui **vastustamaan** apartheid-hallintoa.
- Ja Suomen kirkko lopulta 1970-luvulla sai myös **Suomen hallituksen aktivoitumaan** Namibian itsenäistymisprosessissa.
- Ratkaisevinta kuitenkin oli **kansallisten kirkkojen nousu** ja siirtyminen toiminnan johtoon: **lähetystyöntekijöiden pelitila pieneni** ja **kansallisten johtajien** rooli kasvoi.
- Namibian evankelisluterilaisen kirkon (ELCIN) ensimmäiseksi kansalliseksi johtajaksi valittiin **Leonard Auala** 1960. Hänet vihittiin piispaksi 1963.
- Nyt kun itsenäisissä maissa kansallisilla kirkkoilla on päätösvalta ja vastuu, **vapautuvatko lähetystyöntekijät** poliittisesta vaikuttamisesta? Vai onko heillä roolia ja vastuuta kirkon **neuvonantajina**, kuten Rautanen oli aikoinaan suhteessa esivaltaan?
- Mielenkiintoinen kysymys on, miten paljon nykyään lähetystyöntekijä voi oikeasti **itse päättää** tekemisestään, miten paljon **yhdyssihteeri** ja **lähettien kollektiivi**, miten paljon **kirkko**, ja miten paljon **Felm** kotimaassa?
- Samanlaista jatkuvaa keskustelua päätöksenteosta käydään myös UM:ssä.
- Nykyään **tiedonvälitys** on nopeaa, joten oman pähkäilyn ja ratkaisun etsimisen sijasta lähetti voi entistä paremmin **kommunikoida** muiden kanssa.
- Eli **tiimityöskentely** ja **vuorovaikutus, vuoropuhelu** ovat tänään avainsanoja myös lähetystyöntekijöiden poliittisessa vaikuttamisessa.